

ESTONYA TARİHİNİN GÜNCEL ESTON DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ

THE EFFECT OF ESTONIAN HISTORY ON CURRENT ESTON FOREIGN POLICY

Dr. Ali ERAVCI

Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara/Türkiye

ORCID ID : 0000-0002-9507-7494

Reference Eravcı, A. (2020). "Estonya Tarihinin Güncel Eston Dış Politikasına Etkisi", Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:5, Issue:19; pp:710-724

ÖZET

Her ne kadar Soğuk Savaş süreci XX. yüzyılın sonlarına doğru son bulmuşsa da Baltık coğrafyasında o dönemi aratmayan söylemler zaman zaman kamuoyu gündemini meşgul etmektedir. Soğuk Savaş sürecinde mevcut blokların sınırları Baltık coğrafyasından geçmekteydi. Bu nedenle sıcak çatışma ihtimalinin en yüksek olduğu bölgeler arasında yer almaktaydı. Bugün de enerji, iktisadi ve ticari kaygılar nedeniyle Baltık coğrafyası cazibesini bölgeyle ilgilenen taraflar için sürdürmektedir.

Estonya da Letonya ve Litvanya ile birlikte Baltık coğrafyasının kuzeyinde konumlanmıştır. Ancak Eston halkı genel olarak ortak bir Baltık kimliğini kabul etmemektedir. Bunun yerine Fin halkı ile akrabalığa vurgu yapılmakta ya da müstakil Eston kimliği ön plana çıkartılmak istenmektedir. Estonya ulusal kimliğinin gelişimi ve bağımsızlık mücadelesi ile Estonya'nın güncel dış politika tercihleri üzerinde okurların fikir sahibi olmaları bu makalenin temel amacı olmuştur.

Anahtar Kelimeler : Estonya, Avrupa Birliği, NATO, Baltık

ABSTRACT

Although the Cold War process ended towards the end of XXth century, discourses that sound like that period, occupy the public agenda from time to time in the Baltic geography. During the Cold War, the borders of the existing blocks passed through the Baltic geography. For this reason, it was among the regions where hot clashes were most likely. Today, due to energy, economic and commercial concerns, the Baltic geography continues its attraction for parties interested in the region.

Estonia is also located in the North of the Baltic geography along with Latvia and Lithuania. However, the Estonian people generally do not accept a common Baltic identity. Instead, an emphasis is placed on kinship with the Finnish people or an individual Estonian identity is to be highlighted. The main purpose of this article has been to let the readers gain knowledge about the development of the Estonian national identity and its struggle for independence and Estonia's current foreign policy preferences.

Keywords : Estonia, European Union, NATO, Baltic

1. GİRİŞ

Letonya ve Litvanya ile birlikte Baltık ülkeleri arasında yer alan Estonya toprakları Baltık coğrafyasının kuzeyinde konumlanmıştır. Pagan inancına sahip Eston halkı birinci milenyumun başlarında Avrupalı devletlerin ilgisini çekmeye başlamıştır. Dini nedenlere dayanarak bu ilgi sonraları ticari ve siyasi sebeplerle çeşitlenmiştir. Danimarka, İsveç, Polonya ve Almanya Eston topraklarına ilgi gösteren başlıca Avrupalı devletler olurken, doğuda bulunan Rusya ise Eston halkını en fazla uğraştıran devletlerin başında gelmiştir. Yabancı devletlerin bu ilgisi ile başlayan Eston halkının mücadele tarihi XX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu süreçte Eston halkı bir tarafta bağımsızlık mücadelesi vermiş, aynı zamanda da milli kimliğini her türlü tehdide karşı korumak durumunda kalmıştır. XX. yüzyıl gelişmeleri ise Eston halkı için bağımsız devletleşme yönünde atılan adımlara sahne olmuştur. Bir önceki yüzyılda milli uyanışını tamamlayan Eston halkı Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda ise bağımsızlığını elde etmiştir.

Realist kuramın XX. yüzyılın büyük bir bölümünde uluslararası sisteme hâkim olması devletleri herhangi bir yöne ya da merkeze sevk etmiştir. Özellikle Estonya gibi kapasiteleri son derece sınırlı olan ülkelerin birçoğu bu doğrultuda hareket etmiştir. Fakat Estonya bağımsızlığı elde ettikten sonra bir müddet tarafsız bir dış politika yürütmek istemiş ise de yürütülen bu dış politika da

bağımsızlığın teminatı olamamıştır. Soğuk Savaş boyunca Sovyet bloğunun bir parçası olmak zorunda kalan Estonya bu bloğun parçalanmasıyla birlikte bağımsızlığını yeniden elde etmeyi başarmıştır. Bağımsızlığın elde edildiği dönemdeki konjonktür Estonya için yine bir tarafsızlık politikası imkanı vermişken, Estonya bu defa Batı eksenli dış politika uygulamayı tercih etmiştir. Bu amaçla Batı kaynaklı örgüt ve organizasyonlara dâhil olmak Estonya'nın başlıca dış politika hedefi olmuştur.

Söz konusu bu çalışma üç bölüm olarak tasarlanmıştır. Birinci ve ikinci bölümlerde Ortaçağ'dan itibaren Estonya'nın tarihindeki kimlik oluşumu, devletleşme süreci ve bağımsızlık mücadelesi ele alınacaktır. Son bölümde ise uluslararası sistemin bağımsız paydaşları arasında yerini alan Estonya'nın dış politika tercihleri incelenecektir. Bu itibarla Estonya için bağımsızlığın teminatı olarak kabul görülen Batı menşeli uluslararası aktörlerden NATO ve AB gibi kurumlara üyelik süreçleri irdelenecektir.

2. ORTAÇAĞ'DA ESTONYA

2.1. Dış Güçlerin Baltık Rekabeti

Günümüzde Estonya olarak adlandırılan bölge halkı XIII. yüzyıla kadar ayrı ayrı köylü grupları şeklinde yaşamaktaydı. Bu bölgeye karşı duyulan ilk ciddi ilginin sebebi bölge halkının Hristiyanlaştırılması gayesi olmuştur. Bu nedenle Almanlar, Letonya'dan sonra Estonya topraklarında yaşayan halkın Hristiyanlaştırılması çabalarını devam ettirmiştir. 1200'lere geldiğinde Almanlar güneyden bölgeyi iyice sıkıştırmaya başlamıştı. Ancak Almanların burada verdiği mücadele öncesine nazaran daha zor geçmiştir. Zira Eston halkına Rus prensleri de o dönemde destek vermiş, bu durum Almanların işini bir hayli zorlaştırmıştı. Eston halkı için bir başka tehlike de kuzeyde bulunmaktaydı. Piskopos Teodorich ile işbirliği yapan Danimarkalılar ise Tallinn kentinin kurulmasını sağlamışlardır. Eston halkı bölgede baş gösteren Danimarka tehlikesine karşı da tıpkı Almanlara olduğu gibi tepki göstermiştir. Almanların güneyden sıkıştırdığı bölgeye Danimarkalılar da kuzeyden yönelerek Tallinn'i zapt etmişlerdi. Merkezi bir siyasi organizasyondan yoksun olan Eston direnci, 1227 yılına geldiğinde kırılmıştır. Artık Alman ve Danimarkalılar bölgeye hâkim bir vaziyette soylu olarak yerleşirken, Eston halkı serf konumunda kalmıştır. Danimarkalıların bölgedeki kontrolü çok fazla sürmemiş, Almanlar bölgenin kuzeyini de hâkimiyetleri altına almayı başarmışlardır. Bundan sonra Hansa Birliği'ne üye olan Eston şehirlerinde ticaret gelişmiş ve bu Birliğin teminatı altındaki bölge XV. yüzyıla kadar sakin kalmıştır.

XV. yüzyılın sonlarına doğru Livonya'nın çevresinde iki büyük güç kendisini göstermişti. Güneyde Polonya ile birleşen Litvanya bulunurken, doğuda da Moskova Prenslığı Livonya'nın geleceği adına büyük tehlike oluşturmuşlardı. XVI. yüzyıl ortalarına geldiğinde IV. İvan (Korkunç İvan) bölgede tamamen hâkimiyeti sağlamıştır. Ancak o dönem için Rus hâkimiyeti fazla uzun sürmemişti. Zira İsveç ve Polonya barışı bu defa bölgedeki Rus kazanımları için büyük bir tehdit olmuş ve Ruslar, Peipsi Gölü'nün doğu tarafına doğru püskürtülmüştü. Rus gücünün kırılması bölgede İsveç yönetiminin önünü açmış ve 1629 yılına geldiğinde bölge topraklarının büyük bir kısmı İsveç tarafından kontrol altına alınmıştır. İsveç yönetimi altında bulunan Kuzey Estonya, Estland Dükalığı'na dâhil edilmiştir. Estonya'nın güney kısmı ise Letonya'nın kuzeyi ile birlikte Livonya olarak bilinmekteydi. Estonya topraklarının bu şekildeki bölünmüşlüğü 1917 yılına kadar sürmüştür. (Iwaskiw, 1996) Bu bölünmüşlük ortamında dahi Eston halkı bölgeyi zapt etmek isteyen büyük güçlere karşı mücadelesini sürdürmüştür. Bu mücadeleye rağmen, yine de Eston toprakları XVIII. yüzyıl başlarına kadar İsveç kontrolünde kalmıştır.

Rusya, XVII. yüzyılın sonlarına doğru Petro ile batı politikasını eyleme dönüştürme gayreti içerisine girmişti. Bu yüzden Estonya'nın da içinde bulunduğu bölgedeki İsveç hegemonyasını aşması gerekiyordu. Henüz XVIII. yüzyılın başlarında gerçekleşen Büyük Kuzey Savaşı'nda Rusya, İsveç tarafından hezimete uğratılmıştır. Ancak batı politikasında kararlı olan Petro yeniden bir sefer düzenlemiştir. Bu defa Rusya işi daha sıkı tutmuş ve uzun bir mücadelenin ardından İsveç'e karşı

üstün gelmeyi başarmıştır. Bu sonuçla 1721 yılında İsveç ile Nystad Anlaşması yapılmıştır. Söz konusu anlaşmayla Estonya, İngriya ve Finlandiya'nın Vyborg kentini de içeren bir kesimi, Ruslara bırakılmaktaydı. Yedi Yıl Savaşı'ndan beri Avrupa'nın üzerine çöken "İsveç gücü ve prestiji" böylece yıkılıyor ve Rusya, bu ülkeyle iyi komşuluk ilişkileri kurma olanağına kavuşmuş oluyordu. Marx, bu konuda şöyle yazıyor:

"Amaçlarını, sonuçlarını ve süresini göz önüne alarak, İsveç'e karşı yürüttüğü savaşı, Büyük Petro'nun tek temel savaşı diye adlandırabiliriz. ... Petro tarafından böylece elde edilen, Avrupa'ya özgürce çıkış olanağını, ne Azak Denizi ne Karadeniz ve ne de Hazar Denizi sağlayamazdı Rusya'ya."(Potyemkin, 2009)

Baltık kıyılarının fethi sayesinde Rusya, kuzey komşularına karşı sağladığı üstünlüğün yanı sıra, herhangi bir Avrupa devletiyle dolaysız ve sürekli temas kurma olanağına da kavuşmuş oluyordu.(Potyemkin, 2009) Böylece Rusya XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Baltık bölgesindeki kazanımları ile Batı politikasına yönelik büyük bir temel inşa etmiştir.

2.2. Eston Milli Uyanışı

Rusya'nın yönetimi altındaki Eston köylüleri özel mülkiyet edinme, miras bırakma ve köleliğin kaldırılması gibi hakları XIX. yüzyıl boyunca kademe kademe elde etmişlerdir. Yine bu dönemde endüstrileşmenin sonucu olarak kentlerin gelişmesi ve eğitimdeki ilerlemeler sonucu Estonya milliyetçiliğinde de uyanış olmuştur. Buna mukabil aynı yüzyılın sonlarına doğru Estonya topraklarında Ruslaştırma politikası baş göstermiştir. Bu doğrultuda hukuken Rus yasaları geçerli kılınmış, Rusça eğitim dili olarak uygulanmaya başlamış, yani sosyal, ekonomik ve siyasi hayatta Ruslaştırma politikasının ağır koşulları kendisini hissettirmiştir.

Estonyalılar için XX. yüzyıl başları ulusal uyanışın eyleme dönüştüğü dönem olmuştur. Ocak 1905'te Rusya'da başlayan devrim hemen Estonya'ya da yayılmıştır. Jaan Tõnisson, bir Ulusal Liberal Parti kurmuş ve ilk kongresini Tallinn'de düzenlemiştir. 800 delege bir müddet sonra Liberal ve Radikal olmak üzere iki farklı cepheye ayrılmıştır, ancak her iki grup da Estonya için siyasi özerklik talep eden kararlara oy vermişlerdir. (Encyclopedia Britannica) Estonya'nın uzun zamandır ikiye bölünmüş yapısını teşkil eden Estland ve Livland yani kuzey ve güney bölümleri artık birleşik, tek bir Estonya'nın bağımsızlığını ve Ruslaştırma politikalarına bir son verilmesi konusunda hemfikirdir. Eston halkı bu dönemde milli ve manevi benliklerine yönelik taleplerini gerektiğinde birçok defa protesto, eylem ve direnişlerle elde etme yoluna gitmişti. Ancak tüm bunlara karşın Rus yönetimi ise her defasında baskı, yıpratma ve sürgün gibi yaptırımlarla yıldırma yöntemlerine başvurmuştu.

Ruslar, Eston halkının taleplerini katı bir şekilde reddetmişler de Birinci Dünya Savaşı Eston halkı için bağımsızlık ışığını kuvvetli bir şekilde alevlendirmişti. Rusya'daki devrim süreci Çarlığın sonunu hazırlarken, bu durum Estonya için özerklik hakkını elde etmesini sağlamıştır. 14 Temmuz 1917 tarihinde Estonya Ulusal Konseyi toplanmış ve kısa süre içerisinde de Geçici Hükümet kurulmuştur. Bu arada Alman ordularının ilerleyişi karşısında Ruslar çekilmek zorunda kalmış ve artık Estonya topraklarında Almanlar egemen duruma geçmiştir. Bu kargaşa ortamını fırsata çevirmek isteyen Estonya Ulusal Konseyi bağımsızlık konusunda önemli bir adım atmıştır. Estonya yeni devletin temel ilkelerini gösteren Estonya Bağımsızlık Bildirgesini yayınlayarak 24 Şubat 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir.(Güngör, 2007) Bunun üzerine Alman orduları ülkenin önde gelenlerini tutuklamış, bu tutuklamalardan kurtulan Eston yöneticileri ise yurtdışına kaçmışlardır.

Birinci Dünya Savaşı'nın ağır yükünü daha fazla taşıyamayan Rusya'nın, savaştan Brest-Litovsk Antlaşmasıyla çekilmesi Estonya lehine gelişmelere zemin hazırlamıştı. İmzalanan bu antlaşmaya göre Estonya, Rusların tahakkümünden kurtulmaktaydı. Antlaşmanın VI. Maddesine göre:

"Rus birlikleri ve Rus Kızıl Muhafızları Estonya ve Livonya'yi hemen boşaltacaklardır. Estonya'nın doğu sınırı, genel olarak Narva'nın yatağını izler, Livonya'nın doğu sınırı Peipous Gölü ile Pskov Gölü'nden güneybatı bölümüne kadar, daha sonra Dwina kıyısındaki Livenhov yönünde Lubem Gölü'nden geçer. Estonya ve Livonya, buraların güvenliği esas itibarıyla ulusal kuruluşlar

tarafından sağlanana ve anayasal düzen kurulana kadar bir Alman polis kuvveti tarafından işgal edilecektir. Rusya, tutuklanmış ya da sürülmüş tüm Estonya ve Livonyalılar'ın ülkelerine dönüş güvenliğini güvence altına alacaktır.”(Lorot, 1991)

Estonya halkı için bu antlaşma ile her ne kadar bir büyük tehdit durdurulmuş ise de bu defa Estonya toprakları bir başka gücün etki alanına bırakılmıştır. İlan edilen bağımsızlığın garanti altına alınması için ülke sınırları içerisindeki Alman kuvvetleri ile mücadele etmek zorunda kalınmıştı. Estonya, fiilen Alman-Rus çatışma alanının dışında kalmışsa da bu mücadelenin sonuçları bu bölgeyi fazlasıyla etkilemişti. Bölgenin kontrolü iki emperyalist devlet arasında sürekli el değiştirmekteydi. Ancak, Almanlar, Estonya topraklarına girdikten sonra burada fazla uzun kalamamışlardır. Zira 11 Kasım 1918 tarihinde Almanlar savaştan çekilirken Estonya topraklarını da boşaltmak zorunda kalmışlardır.

Bolşevikler, Çarlık döneminde Baltık topraklarındaki kazanımlarından kolay kolay vazgeçmek istememişti. Almanların boşaltmış olduğu Eston topraklarını yeniden elde edilebilir alan olarak gören Bolşevikler, bir kez daha Estonya'nın bağımsızlığını engelleme çabasına girmişlerdir. Brest-Litovsk Anlaşması'nın geçersiz olduğunu ilan eden Sovyet yönetimi Narva'yı ele geçirmiştir. Ancak bu defa karşılığında bağımsızlığa kesin kararlı bir halk bulunmaktaydı. Üstelik bu dönemde Estonya müttefik devletlerden silah ve diğer savaş malzemeleri ile hatta Finlandiya'dan asker desteği temin etmişti. Bu durum 14 ay sürecek olan Estonya Bağımsızlık Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Sovyet Rusya'ya karşı Estonya Bağımsızlık Savaşı'nın kazanılmasından sonra 2 Şubat 1920'de Tartu Barış Anlaşması imzalanmıştır.(Wikiwand) Yapılan bu anlaşma ile Ruslar, Estonya üzerindeki tüm iddialarından vazgeçmişlerdi. Alman tehdidini bertaraf ettikten sonra, Sovyet yönetimine de bağımsızlığını kabul ettiren Estonya yönetimi artık elde etmiş olduğu bağımsızlığını garanti altına alabilmek için alternatif politikaları belirleme gereği duymuştu.

2.3. İç ve Dış Politikada Eston Kimliğini Oturtma Çabaları

Diplomasi, tam bağımsızlığı garanti altına alma yolunda önemli bir kanal olarak telakki edilmiştir. Bu doğrultuda bağımsızlık için destek arayışlarına girilmiş ve bu amaçla Batılı ülkelere temsilciler gönderilmiştir. Bu ülkelerin Estonya'nın bağımsızlığını tanımaları için yoğun çabalar sarf edilmiştir. Bunun yanında da bağımsız Estonya Cumhuriyeti uluslararası örgütlere dâhil olma girişimlerini de başlatmıştı. Sonuç olarak Tartu Barış Anlaşması'ndan bir yıl sonra Estonya, Batılı güçler tarafından uluslararası ortamda tanınmış ve Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. 1920 yılının Haziran ayında yine Estonya'da parlamento sistemi kurularak, ilk anayasa ilan edilmiştir.(Iwaskiw, 1996) Artık bağımsızlığını elde eden Estonya uluslararası sistemin bağımsız paydaşlarından biri durumuna gelmişti.

Estonya bağımsızlığı teminat altına aldıktan sonra iç politikada yeniden yapılanma uğraşlarına başlamıştır. Ancak siyasi partilerin sağ ve sol olarak bölünmeleri, bunun yanında hükümet eylemlerinin parlamentonun onayına ihtiyaç duyması nedenlerinden dolayı istikrarsız bir siyasi ortam hâkim olmuştu. Bu nedenle 1918 yılından 1933 yılına kadar toplam 23 hükümet görevde kalmıştır.(Iwaskiw, 1996) 1920'lerde iç siyasi ortamı her ne kadar bu şekilde istikrarsız bir görüntü sergilemiş ise de özellikle ekonomi başta olmak üzere birçok alanda Estonya, Batı'ya yönelmişti. 1930'larda ise ekonomik standardını bazı Batılı ülkelerle mukayese edebilecek seviyeye getirmişti. Bununla birlikte 1930'larda Avrupa'nın birçok yerinde yayılan aşırı milliyetçi söylemler Estonya'da da gelişme göstermeye başlamıştı. Estonya'daki faşist görüşün öncülüğünde “Özgürlük Savaşı Gazileri Cemiyeti” (League of Independence War Veterans ya da Vaps Movement) denilen bir örgüt faaliyetlerini yürütmekteydi. Ancak uzun süredir Başbakanlık görevini ifa eden Konstantin Pats, 1934 yılında bir karşı devrim yapmıştı. Bu devrimin ardından parlamento kapatılmış, siyasi partilere yasak gelmiş ve Özgürlük Savaşçıları Birliği dağıtılmıştır. 1934 devriminden sonra Pats, Johan Laidoner'i ordu komutanı ve Karl Einbund'u da içişleri bakanı olarak atamış ve şimdilerde “Sessizlik Dönemi” olarak bilinen otoriter bir devlet kurmuştur. (Cavegn) Estonya kendi topraklarındaki aşırı milliyetçi söylemleri “Sessizlik Dönemi” ile engellemiş ise de sınırları

ötesindeki şiddeti artarak devam etmekte olan faşist eylemlere sadece seyirci durumunda kalmıştı. Zira Nazi Almanyası ile Sovyet Rusya eylemlerine çoktan başlamışlardı.

3. YENİDEN RUS-ALMAN TEHDİDİ

3.1. İkinci Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrası

İkinci Dünya Savaşı bağımsız birçok devleti etkilediği gibi bağımsız Estonya'nın kaderinde de kökten değişikliğe neden olmuştur. XX. yüzyılın ilk çeyreğinde elde edilen bağımsızlık kavramı Estonya için henüz taze olmasına rağmen, bu bağımsızlığın muhafazası için Almanya ve Rusya gibi güçlerin topraklarındaki heveslerine mani olması gerekecekti. Ancak Estonya'nın ne askeri ne de siyasi gücü bu devletlerle baş edebilecek yeterlilikteydi. Bu nedenle Estonya ilk başta tarafsız kalmayı tercih etmek istemiş ise de gelişmeler karşısında Estonya hem Alman hem de Sovyet orduları ile karşı karşıya gelmek zorunda kalmıştır. Öncelikle Alman-Sovyet Saldırmazlık Anlaşması uyarınca Estonya toprakları Sovyet etki alanına dâhil edilmişti. Bu nedenle Sovyet yönetimi askeri birliklerinin Estonya sınırları içerisinde konuşlanmasını teklif etmiştir. Bunu Sovyetlerin karşılıklı yardımlaşmaya yönelik anlaşma teklifi takip etmiştir. Bu dönemde Sovyet talepleri şiddetini her geçen an artırmaktaydı ki, 1940 yazına gelindiğinde Sovyetler, Estonya'ya artık müdahale ediyordu. Estonya parlamentosu feshedilmiş, yerine Sovyet yanlısı yönetim tesis edilmiştir. Oluşturulan yeni parlamento Estonya'nın artık bir Sovyet Cumhuriyeti olduğunu ve Birliğe kabul edilmesini ilan etmiştir. Yüksek Sovyet ise derhal bu talebi kabul etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın henüz başında Estonya da diğer Baltık ülkeleri gibi Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki yerini almış ve Estonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almıştır

Ülkenin kontrolü artık tamamen Sovyetlerin inisiyatifine geçmişti. Bu durum Estonya'nın bağımsızlığını tekrardan yitirmesine sebep olmuştur. Sovyetlerin kontrolü ele geçirmesinden sonra eski yöneticiler Päts ve Laidoner başta olmak üzere birçok idarecinin yanı sıra ülke genelinde birçok Estonya vatandaşı tutuklamalar, toplu şekilde sınır dışı ya da sürgünlere maruz bırakılmışlardı. Ancak bir müddet sonra Sovyetlerin Estonya'daki iktidarı kesintiye uğramıştı. Zira taarruza geçen Almanlar Sovyet topraklarını hedef almış ve bu doğrultuda Estonya'yı da işgal etmeyi başarmıştı. 1941 yılında başlayan bölgedeki Alman kontrolü 1944 yılına kadar sürmüştür. Bu süreçte Almanya, Estonya'da Hitler rejimini yürürlüğe koymak için harekete geçmiştir. Kurduğu hükümetin başına kendileri ile işbirliği içinde hareket eden sürgündeki Gaziler Cemiyeti lideri Hjalmar Mäe getirilmiştir. Mäe, Estonlar arasında Nazizmi yaymaya çalışmış ve Sovyetler Birliği'ne karşı Almanya'yı savunmuştur. Çünkü Estonya'nın ancak Hitler tarafından oluşturulacak olan yeni Avrupa'nın bir parçası olarak hayatta kalabileceğini düşünmüştü. Estonların kurtarıcı olarak beklediği Almanya, işgalin ilk zamanlarından itibaren sömürgeciliği harekete geçirerek beklenenin aksine Sovyet hâkimiyeti öncesindeki konumlarına geri getirmemiştir. Çünkü Almanya, İkinci Dünya Savaşı'na insani güç ve kaynak bulma çabası içerisindeydi. Bu nedenle Sovyet zamanında alıkonan toprakların görmüş olduğu zararları gidermekten ziyade ülkenin çeşitli ekonomik kaynaklarını kullanmaya başlamıştır.(Kabakuşak, 2011) Ayrıca bu dönemde yine Estonya'da yaşayan Yahudi toplumu başta olmak üzere Estonya halkı üzerindeki baskı devam etmiştir. Ancak bu süreç Sovyet güçlerinin kendisini toparlamasına kadar devam edebilmiştir.

1944 yılında Kızıl Ordu tekrar Estonya topraklarında görülmüş ve Nazi Almanya'sını bu topraklardan savuşturmuştur. Bu dönemi bir fırsata çevirerek bağımsızlığı tekrar elde etmek isteyen Estonyalı direnişçiler Ulusal Meclisi oluşturmuş ve geçici bir hükümet kurmuştu. Sovyet ordularına karşı Batı dünyasından destek beklemişler de arzu edilen destek elde edilememişti. Kendi kapasitelerinin de zaten sınırlı olması Estonya'nın üç yıl önce olduğu gibi yeniden Sovyet sistemine dâhil edilmesine sebep olmuştur. Bir kez daha Estonya'nın tabi olduğu yönetim el değiştirmişti. Ancak Estonya vatandaşlarının baskıya maruz kalmış olan kaderi aynı istikrarda, hatta şiddetini artırarak devam etmiştir. Şu var ki bu son değişiklik Estonya için uzun sürecek bir etkinin kapısını açmıştı. Zira Sovyet yönetimi planlarını bu defa uzun soluklu ve kalıcı bir şekilde yapmıştı. Estonya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bağlı 15 üye devletten biri olarak, diğer üye devletler gibi kendi parlamentosuna, ulusal marşına ve bayrağına sahip olmuştu.

Estonya ile ilgili kararlar, Moskova'da bulunan merkezi otoriteleri tarafından alınmaktaydı. Ayrıca Estonya liderliği, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından tayin edilmekteydi.(Kabakuşak, 2011) Yine bu dönemde Estonya'nın sovyetleştirilmesi politikası doğrultusunda tarım kollektifleştirilmiş, ekonomi merkezleştirilmiş ve toplu sürgünler ve tutuklamalar icra edilmiştir.

3.2. Bağımsızlık Çabaları

Sovyetler Birliği'ndeki XX. yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen gelişmeler Estonya'nın Sovyet tahakkümünden kurtulması için bir fırsat olmuştur. Gorbaçov'un Sovyet sisteminde meydana getirdiği yeni siyasi ve ekonomik akım Estonya vatandaşları için yeni bir rota çizmelerinde motivasyon kaynağı olmuştur. Geçmişe nazaran oluşan daha özgürlükçü ortam Estonya vatandaşlarının toplumsal veya siyasi olarak örgütlenmelerine vesile olmuştur. Artık halkın düşüncelerini yansıtan bu örgütler Estonya vatandaşlarının hoşuna gitmeyen Sovyet icraatlarını eleştirebilme hakkını kendilerinde görmeye başlamıştı. 1987 yılında icra edilmeye çalışılan ancak Estonya vatandaşları tarafından çevreye zarar vereceği düşünülen fosfor madenciliğine yönelik proje yine Estonya vatandaşları tarafından büyük halk gösterileriyle protesto edilmiştir. Yine aynı dönemde ekonomik özerklik sesli bir şekilde dile getirilmeye başlanmıştır. Artık Sovyet sistemi diğer Baltık ülkelerinde olduğu gibi Estonya'da da sona yaklaşmış ve tıpkı İkinci Dünya Savaşı öncesi olduğu gibi siyasi bağımsızlık ısrarlı bir şekilde dile getirilmeye ve bunu elde etmek için tüm adımlar atılmaya başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Batılı ülkelerden de uluslararası hukuk normları çerçevesinde gerekli desteği elde etme arayışına girilmiş ve bu politika Batı ile ilişkilerini iyi tutmak isteyen Sovyet yönetimine karşı kısmen de başarı sağlamıştır.

Estonya vatandaşlarının bağımsızlığa bu denli odaklanmaları sonucu Sovyet yönetiminin ülkedeki en büyük temsilcisi ve icra organı olan Estonya Komünist Partisi dahi etkilenmiştir. İdeolojik olarak parti içindeki farklılıklar birçok partinin partiden ayrılmasını gerektirmişti. Estonya'daki Sovyet organlarının parçalanmaya başlaması ile merkezi otoriteler, yerel otoritelerin başındaki liderleri ve yöneticileri görevlerinden uzaklaştırarak yerlerine merkezin politikalarına uygun kişileri getirmiştir. Böylece Sovyet hâkimiyetinin eski bölünmez yapısına kavuşabileceği düşünülmekteydi. Ancak istenilen başarı sağlanamamıştır. Halktan gelen baskılar üzerine Estonya Yüksek Sovyet Meclisi, 16 Kasım 1988 tarihinde Egemenlik Beyannamesi ile Estonya yasalarının diğer tüm Sovyet yasalarından üstün olduğunu resmi olarak ilan etmiştir. (Kabakuşak, 2011) Ancak nihai hedefi tam bağımsızlık olan Estonya muhafazakârları bununla da yetinmemiş ve Sovyet sistemini ülkelerinden tamamen söküp atmak için mücadelelerine devam etmişlerdir. Ancak bağımsızlık süreci biraz sancılı geçmiş olmasına rağmen Estonya yaklaşık yarım yüzyıl süren Sovyet tahakkümünden 1990 yılında kurtulmayı başarabilmiştir. Nihayet 30 Mart 1990 tarihinde Estonya Yüksek Sovyet Meclisi, Halk Cephesi-Özgür Estonya koalisyon hükümetinin başbakanı olan Edgar Savisaar, ülkenin bağımsızlığını ilan etmiştir.(Kabakuşak, 2011) Estonya'nın önünde şimdi elde ettiği bu bağımsızlığın tekrardan yitirilmemesi adına doğru politikaya ya da doğru yöne yönelmek kalmıştır.

3. BAĞIMSIZLIK SONRASI DIŞ POLİTİKA TERCİHLERİ

4.1. Estonya'nın AB'ye Entegrasyonu

Bağımsızlığın ardından Estonya öncelikle demokratik değerleri ülkeye adapte etmeye çalışmıştır. Bu amaçla ülkede yapısal ve mevzuat olarak birçok yenilik yapılmıştır. Demokratik kurumların oluşturulması, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve yasal düzenlemelerin yapılması tüm bunlar batının değerlerini yakalamak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Batının demokrasi değerlerini özümsemeye mihenk taşı ise ülkede yapılan demokratik parlamento seçimleri olmuştur. 1992 yılında Estonya hem çok partili seçim denemesi ile parlamento belirlerken, aynı yılda devlet başkanı da belirlenmiştir. Estonya, bu teşebbüsleri ile uzun süredir etkisinde kaldığı komünist rejimin ülke genelindeki etkilerini yok ederken, aynı zamanda da Batının değerleri ile tanışmıştır. Bu değerlerin özümsemesi Estonya'yı günden güne Batılı ülkelerle işbirliğine sevk etmekteydi.

Estonya tüm bunları yaparken diğer taraftan da uluslararası ilişkilerde yeni fırsatlar yakalama çabası gütmüştür. Bağımsız Estonya kısa sürede Rusya dâhil, birçok ülke tarafından tanınmıştır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler'e (BM) üyelik gerçekleşmiş ve Estonya'nın uluslararası organizasyonlara katılım süreci devam etmiştir. Öncesinde de Avrupa Konseyi (AK) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) bünyelerine zaten dâhil olunmuştur.

Esasında Estonya'nın demokratik değerleri benimsemesinde temel faktör Rusya olmuştur. Kendisini Sovyetler Birliği'nin varisi olarak gören Rusya, Estonya'nın güvenlik algısını etkileyen en önemli devlet olmuştur. Rusya ile geçmişte edinilen tecrübe bir tarafa, Estonya'nın bağımsızlığını kazandıktan sonra dahi iki devlet arasında sınır sorunları yaşanmaya devam etmiştir. Rusya Federasyonu, Sovyetler'in mirasçısı olarak 1920 yılında Estonya'nın bağımsızlığını tanıyan Tartu Antlaşması'nı kabul etmemiştir. Bu yüzden Estonya Cumhuriyeti'ni 1991 yılında "yeni" kurulmuş olarak kabul etmiştir.(Krata, 2014) Buna karşın Estonya ise yeni kurulmuş bir devlet olarak değil, Tartu Antlaşması'na atıfta bulunarak bağımsızlığını yeniden kazanmış bir devlet olarak kendisini kabul ettirmek istemiştir. Estonya'nın, Tartu Antlaşması'na yaptığı vurgunun toprak talebine yol açabileceği endişesi Rusya Federasyonu'nun bu devletle sınır anlaşması yapmamasının temel nedeni olmuştur.

Rusya ile ihtilafli konular sadece sınır konusunda değildi. Estonya sınırları içerisinde yaşayan Rus vatandaşları da bir başka tartışma konusu olmuştur. Rusya kendi vatandaşlarının haklarını koruma amacı ile Estonya'nın iç işlerine karışmak istemiş ve Estonya da bu durumu Rusya'nın müdahalesi olmadan bir iç sorun olarak kabul edip, bu şekilde çözmek istemiştir. Rusya ile yaşanan tüm bu sorunlar karşısında Estonya'nın dış politikasında Rusya'ya karşı göstermiş olduğu tepkiler belirleyici unsur olmuştur. Estonya'nın dış politikasında yaptığı her şey Rusya için veya Rusya ile ilgili bir şey politikasıyla ilgili olması yüzündendir.(Made, 2011) Bu nedenle Estonya, Rusya'dan algılamış olduğu bu tehdide karşılık güvenlik şemsiyesine ihtiyaç duymuştur.

Batının organizasyonlarına dâhil olma teşebbüsü Estonya'nın, AB üyeliği ile nihai hedefine ulaşacak ve Estonya-Batı Avrupa bütünleşmesi tam anlamıyla gerçekleşecekti. Estonya bağımsızlığının hemen ardından AB ile de temasa geçmişti. Estonya, Ağustos 1991'de Avrupa Topluluğu ile diplomatik ilişkilerini başlatmış ve bir sonraki yıl Ticaret ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.(Jopp&Armswald, 1998) Yine ülke 1992 seçimlerinden sonra AB üyeliği konusunda somut adımlar atmaya devam etmiştir.

AET'yi kuran Roma Antlaşmasınının 238. maddesine istinaden imzalanan ve ilgili Merkezi ve Doğu Avrupa (MDA) ülkesi ile Avrupa Topluluğu arasında bir ortaklık ilişkisi yaratan Avrupa Anlaşmaları (Europe Agreements), insan haklarına saygı, liberal ekonomi ve çoğulcu demokrasi kriterlerine uyan MDA ülkeleri ile ayrı ayrı imzalanmıştır. Asimetrik hükümler içeren Avrupa Anlaşmaları, ticari ve ekonomik hükümlerin yanı sıra, AB'nin daha önceki tarihlerde akdetmiş olduğu ortaklık anlaşmalarından farklı olarak ilk kez "Siyasi Diyalog" ve "Kültürel İşbirliği" bölümlerini de içermektedir.(Kavalalı, 2005) Bu doğrultuda AB ile Estonya arasında Avrupa Anlaşması imzalanmıştır.

1993 yılında yapılan yerel seçimlerin ardından başbakan Mart Laar, Estonya'nın ekonomik reformlara ve Avrupa ile entegrasyon politikalarına devam etmesi gerektiğini savunmaktaydı. Aksi halde Estonya, bir gün kendisini -eski Sovyet ülkeleri gibi- BDT'nin bir üyesi olarak bulabilirdi.(Kabakuşak, 2011) Başbakanın bu görüşü ülkenin belirli bir kesimi tarafından kabul görmemişti. Estonya Koalisyon Partisi lideri Tiit Vähi, Batı ile entegrasyon sürecinin devam etmesini, diğer yandan BDT ile de yakın ilişkiler yürütülmesi gerektiğini savunuyordu.(Smith, 2002) Zira, Vähi'ye göre Batıya yakınlaşmakla birlikte BDT de vazgeçilemeyecek potansiyele sahipti. Bu yüzden BDT'nin içerisinde ağırlığı olan Rusya ile diplomatik ilişkiler sürdürülmeliydi. Ancak Estonya'nın dış işlerinde atılmış olduğu ekonomik ve siyasi adımlar tamamıyla Batı ile bütünleşme amacını gütmekteydi. Bu nedenle Batının etkisi de her geçen gün artmaktaydı.

Kopenhag Zirvesi ile AB'nin gerekli asgari kriterleri karşılayan ülkelerin Birliğe dâhil edileceği yönündeki beyanı, Estonyalı yöneticiler tarafından iyi bir şekilde değerlendirilmiştir. 1994 yılına gelindiğinde AB ile bu defa Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalanmıştır. 1995 yılı Kasım ayında AB üyeliği için resmen başvuru yapılmıştır. Avrupa Komisyonu'nun talepleri doğrultusunda kurumsal ve yasal düzenlemelerin yapılması için harekete geçilmiştir. (Nunberg, 2000) Estonya'nın tam üyelik başvurusu 28 Kasım 1995 tarihine tekabül etmekle, Estonya'nın bu başvurusu diğer aday devletlerin başvuruları ile eş zamanlı olarak değerlendirilmiştir.

1995 yılında yürürlüğe giren STA sonucunda Estonya ile AB arasında gümrük vergileri ile miktar kısıtlamaları kaldırılmıştır. Estonya, AB'den sadece STA sayesinde yardım almamış, bunun yanında PHARE (Programme of Community Aid to the Countries of Central and Eastern Europe/Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerine Topluluk Yardım Programı) ile de ekonomik yardım elde etmiştir. Elde edilen bu ekonomik ayrıcalıklar neticesinde AB ile yapılan anlaşmalar gereği Birlikten teknik ve ekonomik destek sağlayan Estonya yöneticileri, tüm politikalarını AB üyeliğinin gerekleri doğrultusunda icra etmiş ve bu sayede ticaret hacim ve idari kapasite nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmeye çalışılmıştır.

Ülke genelinde 1997 yılında yapılan seçimleri kazanarak Başbakan olan Mart Siiman, politikasını AB ile uyumlaştırılması gerekli alanlara göre belirlemiştir. 1995 yılında yaşanan ekonomik kriz atlatılarak, ekonomide istikrar kısa sürede yakalanmıştır. Bunun yanında aynı dönemde ticari ilişkilerde Rusya'nın payı gün geçtikçe azalırken, AB ülkelerine ekonomik ve ticari olarak bağımlılık da aynı oranda artmaktaydı. Ancak yine de Rusya ile düşük seviyede de olsa ticari ilişkilerin devam etme zorunluluğu vardı. Zira halen Rusya'dan doğalgaz ve petrol ithaline ihtiyaç duyulmaktaydı. Yine de Baltık ülkeleri arasında Rusya'nın enerji kaynaklarına en az bağımlı olan ülkenin Estonya olduğunu belirtmek gerekir. (Winer, 2002) Enerji alanında hissedilen bu bağımlılık Estonya'nın, Rusya ile olan ticari ilişkisini devamına etki eden başlıca faktörlerden olmuştur.

Birlik ile Estonya arasındaki ilişkilerin hukuki temelini oluşturan Avrupa Antlaşması ise, 12 Haziran 1995 yılında imzalanmış, 1 Şubat 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşmanın amacı, taraflar arasında siyasi diyalogu geliştirmek, ticari ve ekonomik ilişkileri artırmak ve Birlik tarafından verilecek olan teknik ve finansal desteğin sağlanması için ihtiyaç duyulan zemini hazırlamak, kısacası Estonya'nın AB'ye entegrasyonu için gerekli çerçeveyi oluşturmaktır. (Tezcan, 2015) Ayrıca Birliğe üyeliği garanti etmese de, Avrupa Antlaşması, Estonya'nın nihai hedefinin AB üyesi olmak olduğunu belirtmiştir. (Tael, 2009) Bu antlaşma iki taraf arasındaki ilişkinin daha da derinleşmesinde önemli bir adım olmuştur. Ayrıca Estonya, Avrupa Antlaşması ile geçiş dönemi içermeyen ilk ve tek Orta ve Doğu Avrupa ülkesi olmuştur. O zamana kadar gerçekleştirdiği hızlı ve radikal ekonomik reformlar nedeniyle Estonya için geçiş dönemi gerekmemiştir. (Tael, 2009) Bu da Avrupa Antlaşmasının Estonya için arz ettiği başka bir önem olmuştur.

1997 yılı Estonya'nın üyelik sürecinde önemli bir dönem olmuştur. Bu yılda AB Komisyonu 15 Temmuz 1997 tarihli görüş bildirisinde, aday olan diğer beş ülke ile birlikte Estonya için de üyelik müzakerelerinin açılması tavsiyesinde bulunmuştur. (Tezcan, 2015) Bunun üzerine Estonyalı yöneticiler eksikliklerin giderilmesi amacıyla yapılması gereken reformlar konusunda bir yol haritası belirlemiştir. Estonyalı siyasilerin bu gayretleri yıl sonunda meyvesini vermiştir. Aralık 1997'de gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi, Estonya için AB ile ilişkisinde yeni bir evreyi açmıştır. Avrupa Konseyi, üyelik başvurusunda bulunan onbir ülkenin mevcut durumunu Komisyonun görüşleri doğrultusunda değerlendirmiştir. Komisyon tarafından Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdikleri düşünülen Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve GKRY ile üyelik müzakerelerinin 1998 yılı ilkbaharında başlatılmasına karar verilmiştir. (Kavalalı, 2005) Lüksemburg Zirvesi sonucunda müzakerelerin başlatılmasına karar verilmesi ile Estonya diğer Baltık ülkeleri olan Letonya ve Litvanya'ya göre bir adım öne çıkmıştır. Bu durum Litvanya ve Letonya halkları tarafından eleştirilen yöneticilerin öz eleştiri yapmalarına neden olmuştur. Estonya için ise müzakerelerin başlaması tam üyelik öncesinde bir takım sorunlarla yüzleşmesine neden olmuştur.

AB ile resmi müzakereler 31 Mart 1998 tarihinde Brüksel’de yapılan hükümetler arası konferansta başlamıştır.(Spiesschaert, 2002) Her ne kadar Estonyalı karar alıcılar AB tam üyeliği yönünde gereken yükümlülükleri yerine getirmek için gayret göstermişler de müzakere sürecinde çeşitli sorunların halledilmesi gerekmiştir. Bu sorunlar daha çok Kopenhag Kriterleri ile belirtilen ekonomik ve siyasi koşulları karşılamada ön plana çıkmıştır. Bunların yanında AB tarafından kaynaklanan sorunlar da baş göstermiştir. Mesela Estonya coğrafi konum olarak Rusya’ya yakın konumda bulunmaktaydı. Estonya’nın AB’ye üye olması durumunda, Birliğin sınırının Rusya’ya kadar uzanması söz konusu olmaktaydı. Bu durumdan rahatsız olan bazı AB üyesi ülkeler çekincelerini belirtmiş iseler de bu olumsuz düşünce kısa sürede bertaraf edilmiştir. Bu engelin aşılmasında Baltık bölgesinin stratejik öneminin ön plana çıkması etkili olmuştur. Bundan sonra taraflar müzakere sürecine odaklanmışlardır.

Müzakere sürecinde Estonya’nın önündeki siyasi sorunların başında Estonya sınırları içerisinde bulunan azınlıklar konusu olmuştur. Bu azınlıklar içerisinde de en fazla Rusların durumu sıkıntı doğurmuştur. Estonya’nın bağımsızlığını kazanmasından önce Sovyet politikası gereği diğer Sovyet ülkelerinden önemli oranda Rus nüfus Estonya’ya yerleşmiştir. Buna göre 1989 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 1.6 milyonluk Estonya nüfusunun yüzde 61.5’i Eston, yüzde 30.3’ü Rus ve yüzde 3.1’i de Ukraynalı’ydı.(Jeffries, 2004) Bunların dışında da küçük oranlarda farklı milletlerden azınlıklar mevcuttu.

Eston ve Rus vatandaşlar arasında baş gösteren anadili kullanma çatışmasına şimdi AB de taraf olmuştu. Üstelik AB yöneticileri bu defa Rus azınlığa sadece anadilde konuşma hakkı tanınması ile yetinmiyor, bunun yanında Rus azınlık dâhil ülkede bulunan tüm azınlıkların, Estonya vatandaşlığına kabul edilmesi hususunda Estonya’ya baskı yapmaktaydılar. Batı bu yasaları Estonya’ya dikte ederken insan hakları temelinde olaya yaklaşarak azınlık sorunlarının bu şekilde halledilebileceğini düşünmekteydi.

Estonya sınırları içerisinde bulunan Rus nüfusu Estonya ile Rusya arasındaki ilişkide de başlıca belirleyici faktör olmuştur. Rusya, sınırları dışında azınlık statüsünde bulunan vatandaşlarının haklarını korumak amacıyla Estonya ile ilişkisini devam ettirmek istemekteydi. Rusya, Batı’nın insan haklarına atfettiği öneme vurgu yaparak Baltık ülkelerine yerleşmiş bulunan kişilere vatandaşlık hakkının otomatik olarak tanınması ve Rusçanın ikinci resmi dil olarak kullanılmasını talep etmiştir.(Tezcan, 2015) Buna karşın Estonyalı yöneticiler ise Rusya’nın azınlıkları gerekçe göstererek müdahale etmesine fırsat vermek istememekteydi. Ancak Estonya’nın bağımsızlığına kadar ülkede bulunan önemli orandaki bu azınlık Rusça konuşmuştu. O yüzden Rusça konuşan bu azınlığın Estonya’ya entegrasyonunda epeyce sorun yaşanmaktaydı. Yine de Estonya anadil ve vatandaşlık konularında bir takım düzenlemeler yapmıştır. Estonya bunu yaparken sadece Rusya’ya müdahale fırsatı vermemekle kalmamış, aynı zamanda Estonya yasalarının AB mevzuatına uyumunu da sağlamıştır. Ancak 2002 yılının İlerleme Raporu’nda bu sorunların altı çokça çizilmiş, Estonya’da ikamet eden yabancı uyruklulara vatandaşlık verilmesi oranının düşük olması, yapılan düzenlemelere rağmen halen uluslararası normlara ulaşamaması eleştirilmiştir. Raporda, bu eleştirilerin yanı sıra, yaşanan olumlu gelişmelere de yer verilmiş, Estonyaca ücretsiz dil sınavının açılması, siyasi adaylık için anadil bilme şartının kaldırılması olumlu karşılanmıştır. (Ozolins, 2003) Estonya ve Rusya arasında tam olarak belirtilmeyen bir sınır sorunu, bu ülkeler arasındaki sınır çizgisi konusunda bir anlaşma imzalanmış olmasına ve Finlandiya Körfezi ile Narva Körfezi arasında çizilen sınır çizgisine rağmen hala çözülememektedir. Buna ek olarak, Rusya, bu sorunun Vatandaşlık Kanunu’nda 2015’te yeni değişiklikler yapılarak çözümlenmesine rağmen Estonya makamlarının ülkedeki Rus azınlığa zulmetmeye devam ettiğini iddia etmektedir.(Atasoy&Wendt, 2017) Anadil ve vatandaşlık konusundaki sıkıntılar günümüzde de tam olarak giderilememişse de yapılan reformlar Estonya’nın AB üyelik sürecine müspet yönde katkı sağlamıştır. Ancak müzakerelerde başkaca hususların da karşılıklı olarak uyumlaştırılması gerekmektedir.

Enerji, tarım, transfer, balıkçılık ve çevre konularında da Estonya’dan reformların yapılması beklenmiştir. AB bu hususlarda yeniden yapılandırmaların hayata geçirilmek sureti ile Estonya

pazarındaki uygulamaların mümkün olduğunca Birlik standardına yaklaştırılmasını beklemiştir. Bunu beklerken de bazı ürünlere sınırlama ya da blokajlar uygulanmıştır. Bunlar arasında en karışık ve stresli olan müzakere konusu Estonya'nın enerji sektörü olmuştur. Estonya elektrik üretim sistemi müzakere süreci döneminde kendine has bir yapı barındırmaktaydı. Katılım müzakereleri sırasında, Estonya, elektriğinin neredeyse % 90'ının petrol şıstinden üretildiği dünyada tek yerd. Estonya'nın kuzey doğusunda bulunan Narva Termik Santralleri (Narva Power Plants (NPP)), Sovyetler Birliği'nin kuzey-batı bölgesinde elektrik tedarikini garanti etmek için 1960'larda inşa edilmişti.(Tael, 2009) Enerji başlığında yapılan müzakereler uzun bir süre devam etmiş ve her iki taraf da nihayetinde ortak noktada buluşmuştur. Geçiş dönemini kabul ederek, Avrupa Komisyonu ve Üye Devletler, Estonya elektrik piyasasındaki durumun diğer ülkelerden çok farklı olduğunu, elektrik piyasasını düzenlemek için normal çözümlerin işe yaramayacağını kabul etmişlerdir.(Tael, 2009) Diğer başlıklarda yaşanan süreç enerji başlığındaki gibi zorlu geçmemiştir.

Yine tarımda bazı ürünlere kısıtlama ya da blokaj uygulanmıştır. Estonya için bir başka önemli husus olan balıkçılık konusunda da mevzuat değişikliği beklenmiştir. Buna karşın bazı adalar ve kıyı bölgeleri temel olarak balık avcılığına bağlıydı. Sonuçta balık endüstrisi Estonya ekonomisi için çok önemliydi. Bu yüzden Estonya, Avrupa balıkçılık politikasına tam olarak entegrasyonunun geleneksel balık avcılığını koruyacak bazı şartlar altında gerçekleştirilmesini istemiştir.(Spiesschaert, 2002) Yine çevre konusunda da Avrupa Komisyonu, Estonya'nın çevre için bütçeden ayırdığı miktarın Avrupa ortalamasının üstünde olduğunu belirtmiştir. Estonya hükümeti çevrecilik konusunda daha fazla yatırım yapmayı taahhüt etmiştir. Birliğin çevrecilik normları ile uyumlaştırılma çabaları Estonya'nın entegrasyon politikalarında öncelikli olmuştur.(Spiesschaert, 2002) Bunların yanında bir de ekonomik kriter vardı ki, belki de Estonya'nın müzakere sürecinde en başarılı olduğu alandı. AB organlarıncı yıllık olarak düzenlenen ilerleme raporlarında da Estonya'nın ekonomik performansından övgüyle bahsedilmiştir. Raporlarda makroekonomik gelişme ve liberal ekonomi politikalarının methedilmesinin yanı sıra, Birlik ile yapılan ticaretin hacmi de AB organları tarafından takdir edilmekteydi. 1996 yılında Estonya ithalatının %65, ihracatının ise %51'i Birlik üyesi ülkelerle gerçekleşmekteydi.(Spiesschaert, 2002) Böylece ülkenin göstermiş olduğu performans sayesinde Estonya'nın ekonomik olarak entegrasyonu tamamlanmıştır.

AB ile 1998 yılında başlayan müzakere süreci aradan dört yıl geçtikten sonra tamamlanmıştır. 2002 yılının Aralık ayında müzakerelerin sonuna gelindiğinde, tam üyelik için yapılan en büyük değişikliklerin ülkedeki Rus nüfusunun vatandaşlığa kabulü ve anadil, rekabet hukuku, işçilerin serbest dolaşımı alanında gerçekleştiğinden bahsedilebilir.(Tezcan, 2015) Müzakerelerin tamamlanmasının ardından 2002 yılında gerçekleştirilen Kopenhag Zirvesi'nde, Estonya'nın yıllardır beklediği karar verilmişti. 12-13 Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen zirvede Birlik açısından genişleme, Estonya açısından da tam üyeliğe dair çok önemli kararlar alınmıştır. Söz konusu zirvede alınan karara göre; "1993 yılındaki Kopenhag Konseyi, Avrupa'da süregelen anlaşmazlık ve bölünmüşlüğe son vermek için bir süreç başlatmıştır. Bugün, (Güney) Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya ile bu sürecin tamamlanmasında tarihi ve benzeri görülmemiş bir dönüm noktasına gelinmiştir. Birlik bu ülkelerin 1 Mayıs 2004 itibarıyla üye olmalarını beklemektedir."(Council of the European Union) denmiştir. Zirvede alınan bu kararlar birlikte Estonya'nın tam üyeliği konusunda son viraj olarak kendi halkına uygulayacağı referandum kalmıştı.

Bağımsızlıktan sonra Estonya halkı arasında yapılan anketlerde halkın AB'ye üyelik konusundaki düşünceleri konjonktürel olarak değişiklik göstermiştir. 1990'ların başında, bağımsızlığın restorasyonundan sonra, bir ankete katılan Estonyalıların %90'ından fazlası Estonya'nın, AB'ye katılmasını istediklerini söylemiştir. Ancak 2001 yılının başında yapılan anketler, Estonyalıların çoğunluğunun katılıma karşı çıktığını göstermiştir. Birkaç ay sonra destekçi sayısı sadece %35'e düşerken, üyeliğe karşı olanların oranı %50'yi aşmıştır.(Tael, 2009) Bu nedenle gerek AB'nin yetkili organları, gerekse Estonyalı siyasetler referandum öncesinde etkili bir kampanya süreci uygulamıştır. Eylül 2003'te yapılan referandumda seçmenlerin %67'si AB üyeliğini desteklemiştir.

1 Mayıs 2004'te katılımın ardından AB'ye verilen destek Ocak 2008'de % 85 ile zirveye çıkmıştır.(Tael, 2009) Böylelikle Estonya'nın AB üyeliği, Birliğin sınırlarını Rusya'ya komşu durumuna getirmişken, Estonya'nın da siyasi olarak güvende hissetmesine neden olmuştur.

4.2. Estonya'nın NATO'ya Üyelik Süreci

AB ile ekonomik ve siyasi inşa sürecini tamamlamak isteyen Estonya, bir taraftan da askeri olarak güvenlik ihtiyacını giderme ihtiyacı duymaktaydı. Ancak Estonya sahip olduğu potansiyel bakımından tıpkı ekonomi ve siyasi alanda AB ile yapmış olduğu işbirliği gibi askeri yönden de NATO vasıtasıyla güvenliğini garanti altına almak istemiştir. Çünkü Estonya güvenliğini tek başına sağlayabilecek imkâna sahip değildi. 2003 yılı itibarı ile Estonya'nın düzenli silahlı kuvvetlerinde yaklaşık 7.200 personeli bulunmaktaydı. Ayrıca, gönüllü rezerv gücü olan Savunma Ligi'nde (Kaitseliit) yaklaşık 8.300 kişi yer almaktadır. Yine Estonya silahlı kuvvetleri tank veya savaş uçaklarına sahip değildi. 7 adet BRDM-2 keşif aracı, 32 adet zırhlı personel taşıyıcı, 19 adet 105 mm topçu silahları, 44 adet 81 mm havan ve 14 adet 120 mm havan bulunmaktaydı. Estonya, silahlı kuvvetlerini, bölgesel savunma birlikleri tarafından desteklenen hafif bir piyade tugayının etrafında inşa etmişti.(Woehrel, 2003) Estonya'nın 2003 yılında dahi sahip olduğu bu kısıtlı imkanlar bağımsızlığın yeni kazanıldığı dönemde güvenlik konusunda işbirliğini daha da zorunlu kılmaktaydı. NATO'nun sahip olduğu küresel imkanlar ve örgütün hedefleri ile Estonya'nın bağımsızlık sonrası dönemine denk gelen beklentilerinin kesişmesi NATO-Estonya ilişkilerini başlatan ana etken olmuştur. Bağımsızlığın öncesinde Estonya ile NATO arasındaki yakınlama başlamasına rağmen, resmi olarak ikili ilişkinin başlaması için Estonya'nın tam bağımsızlığı beklenmiştir. Bu doğrultuda NATO-Estonya ilişkisi resmi olarak 1991 yılında başlamıştır.

NATO, VP'nin dağılması sonucu küresel güvenliği sağlayabilecek yegane örgüt konumundaydı. Bu doğrultuda kendi güvenliğini küresel güvenliğin temin edilmesi ile istikrara kavuşturulabileceği düşüncesi Estonya'yı NATO'ya yaklaştırmıştır. NATO içinde de aynı dönemde etki alanını genişletme tartışmaları sürmekteydi. Bu amaçla 1991 yılında Roma Zirvesi'nde değişen siyasi koşulda MDA ülkeleriyle işbirliğini tesis etmek için "Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi" (KAİK) kurulmuştur. Estonya da KAİK'in kurucu üyelerinden biri olmuştur.(Estonian Atlantic Treaty Association) KAİK, Estonya'nın uzun yıllardır içinde bulunduğu doğu bloğundan uzaklaşmasına yardımcı olmuş ve Estonya'nın güvenlik konusundaki endişelerini asgari düzeye indirmiştir. KAİK ile başlayan resmi ilişkiler 1994 yılında NATO tarafından ilan edilen "Barış İçin Ortaklık" (BİO) programıyla devam etmiştir. Estonya, BİO programının açıklanmasının hemen ardından bu programa dahil olmuştur. BİO kapsamında "Planlama ve Gözden Geçirme Süreci" başlatılmıştır. Estonya, çok uluslu eğitim, tatbikat ve müttefik kuvvetleri ile bağlantılı operasyonlarda mevcut olabilecek güç ve yeteneklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi için bir temel oluşturmak üzere tasarlanan süreçte yer almıştır.(Estonian Atlantic Treaty Association) Estonya, BİO programına büyük önem vermiştir. Bu program doğrultusundaki gelişmeler sonucunda Estonya, müttefik ülkeler ile güçlü bir ilişki kurarak, işbirliğini geliştirme imkanını yakalamıştır. Bu gelişmeler sonucunda 1990'ların ikinci yarısından itibaren NATO üyeliği için görüşmeler ayrıca bir ivme kazanmıştır.

Bu arada Estonya, NATO üyeliği için gerekli adımları atmamakla kalmamış, bir taraftan da bölgesel güvenliğin temini hususunda diğer Baltık ülkeleri ile işbirliği yapma gayreti gütmüştür. Bu amaçla Ağustos 1996'da bir grup Estonyalı siyasetçi, Baltık devletlerinin NATO'ya kabul edilmelerine kadar güvenliğin sağlanmasına yardımcı olacak Baltık Güvenlik Anlaşması çağrısında bulunan ortak bir bildiri yayınlamıştır. Ocak 1996'daki "Baltijos Tyrimai" (Baltık Araştırması) verilerine göre, Baltık ülkelerinin nüfusunun yarısından fazlası Litvanya, Letonya ve Estonya'dan oluşan bir askeri ittifak oluşturulmasını desteklemiştir; Litvanya'daki bu ittifak lehine ankete katılanların oranı %69, Letonya'da % 67 ve Estonya'da % 64 idi. Ancak, bu fikir Baltık Devletlerinin siyasi elitleri tarafından yeterli destek almamıştır. (Lokmanis, 2004) Baltık devletleri arasında bu fikir doğrultusunda gereken çabanın gösterilmemesi sonucu böyle bir oluşum gerçekleştirilememiştir.

NATO tarafından 1999 yılında örgütün 50. kuruluş yıldönümünün kutlandığı Washington Zirvesi düzenlenmiş olup, bu zirvede Estonya başvuru yapabilecek muhtemel ülkeler arasında gösterilmiştir.(Estonian Atlantic Treaty Association) Yine aynı dönemde ittifaka katılmak isteyen ülkelere hazırlıklarında yardımcı olmak için “Üyelik Eylem Planı” (ÜEP) başlatılmıştır. ÜEP çerçevesinde, Estonya, Yıllık Ulusal Planlarda kendisine sunulan bütün ana hedefleri yerine getirmiş ve NATO üyesi ülkelere olumlu geri dönüşler almıştır. (Estonian Ministry of Foreign Affairs) Estonya, NATO üyeliği için XXI. yüzyıla girerken bir taraftan savunma ve güvenlik konularında reformlar yapmış, diğer taraftan da NATO’nun küresel barış ve güvenlik gerekçesiyle müdahil olduğu operasyonlara da katkıda bulunmuştur. Estonya, Bosna Hersek’te daha önceden SFOR’daki Nordik-Polonya Muharebe Grubu’nda bulunan Baltık Filosuna katılmıştır.(Estonian Ministry of Foreign Affairs) Estonya’nın katılımı bununla sınırlı kalmamıştır. Bunun yanında 22 kişilik bir Estonya askeri polis birimi, Kosova’da KFOR’daki İtalyan liderliği altında “Çokuluslu Uzmanlaşmış Birim”inin bir parçası olarak yerleştirilmiştir.(Woehrel, 2003) Ayrıca Afganistan ve Irak’ta gerçekleştirilen operasyonlarda da teknik ekipleriyle destekte bulunmuştur. NATO tarafından yürütülen bu müdahalelere Estonya’nın verdiği destek, aynı zamanda Estonya askeri kuvvetlerinin NATO standartlarıyla uyumlaştırılmasında da yardımcı olmuştur.

Estonya’nın NATO’ya üyeliği 2002 yılına gelindiğinde büyük bir ivme kazanmıştır. 2002 Prag Zirvesi’nde üyelik yolunda katılım müzakerelerinin başlatılması için davet edilen ülkeler arasında Estonya da yerini almıştır. Müzakereler hızlıca ilerlemiş ve bundan bir yıl sonra Kuzey Atlantik Anlaşması, Estonya parlamentosu tarafından onaylanmış ve 10 Mart 2004 tarihinde de Başkan bu anlaşmayı resmen ilan etmiştir.(Estonian Atlantic Treaty Association) Bunun hemen ardından da NATO üyesi ülkelerin temsilcileri tarafından Katılım Protokolleri imzalanmıştır.

NATO üyeliği siyasi ve askeri karar alıcılarının yanı sıra toplumsal olarak da genel kabul görmüş bir durum olmuştu. Bu durum üyelik için nihai imzaların atıldığı 2004 yılının başlarında yapılan kamuoyu anketlerine de yansımıştır. Bu dönemde NATO’ya verilen destek, Estonya vatandaşları ve etnik Estonyalılar arasında en üst seviyeye ulaşmıştır. “Yoklama Merkezi Faktum”un Şubat 2004’teki anketi, görüşülen Estonyalı vatandaşların yüzde %76’sının NATO’ya katılım lehinde olduğunu ve etnik Estonyalıların ise yüzde %83’ünün NATO’yu desteklediğini göstermiştir.(Estonian Ministry of Foreign Affairs) Siyasi, askeri ya da toplumsal olarak tam bir mutabakat sağlanan NATO üyeliğinin elde edilmesinden sonra NATO’nun Brüksel’de bulunan karargahına Estonya bayrağı çekilmiş, bu sonuçla Estonya bağımsızlığı elde etmesiyle birlikte NATO’nun güvenlik şemsiyesi altına girme hedefine tam olarak ulaşmıştır.

5. SONUÇ

Coğrafyanın kaderi etkilediği ülkeler arasında yer alan Estonya toprakları tarih boyunca komşu devletler için cazip görünmüştür. Bunun üstüne bir de komşu devletlerin askeri, siyasi ya da demografik kapasiteler bakımından orantısız bir şekilde güçlü olması Eston halkının Birinci Dünya Savaşı’na kadar tahakküm altında yaşamasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası sisteme katılan birçok bağımsız devlet arasında yer alan Estonya o dönemde her ne kadar tarafsızlık politikasını benimsemiş ise de bu politika kendisini İkinci Dünya Savaşı esnasında SSCB’nin parçası olmaktan kurtaramamıştır. Soğuk Savaş sonrasında elde edilen bağımsızlık ise Eston halkı için iki savaş arası dönemdeki bağımsızlığın devamı olarak kabul görülmüştür. Ancak bu görüş yıllarca Baltık coğrafyasına hükmetmiş Rusya Federasyonu için geçerli olmamıştır. Rusya Federasyonu, Estonya dâhil Baltık ülkelerini yeni bağımsız devletler olarak tanımıştır. Bu çelişki Estonya’nın bağımsızlıktan sonraki dış politikasının belirlenmesinde de başlıca faktörlerden olmuştur.

Daha önce tarafsızlık ve doğu eksenli politika alternatiflerini deneyen Estonya bağımsızlığın hemen sonrasında yönünü Batıya dönmüştür. Ekonomik ve siyasi olarak Batıyla entegrasyon gereği duyulsa da askeri güvenlik olarak entegrasyon zorunlu olmuştur. Bu amaçla AB ekonomik ve siyasi olarak, NATO ise askeri entegrasyonun sağlanmasında ilişki kuruluna aktörler olmuştur. Gerek AB

gerekse NATO'nun politikalarının bu tercihlerle uyuşması ise Estonya'yı kısa süre içerisinde bu örgütlerin üyesi durumuna getirmiştir.

KAYNAKÇA

Amerika'nın Sesi. (2014). *Krizler Gölgesinde NATO Zirvesi*. Mayıs 23, 2019 tarihinde <https://www.amerikaninsesi.com/a/nato-zirvesi-basliyor/2438078.html>

Asal, U. Y. (2012). Rusya'nın Baltık Ülkeleri Politikasının Değişimi. Ankara: TC Genel Kurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.

Bağbaşıoğlu, A. (2016). The Implications of the Ukraine Crisis For NATO's Solidarity Cooperative Security and Collective Defence. *Hitit University Journal of Social Sciences institute*, 9(2), 651-664.

BBC News. (tarih yok). Nisan 23, 2019 tarihinde <http://www.bbc.com/news/world-middle-east26248275> adresinden alındı

Bugajski, J. (2002). *Toward an Understanding of Russia* (1 b.). New York: Council on Foreign Relations Book.

Caşın, M. H. (2008). Füze Kalkanı Projesi ve ABD-Rusya Rekabetinde Yeni Soğuk Savaş Beklentileri. *MSI*(35), 66-72.

Caşın, M. H., & Derman, S. G. (2016). *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar* (1 b.). Ankara: SRT Yayınlar.

Caşın, M. H., Yalçın, C. C., & Asal, U. Y. (2017). *Rusya'nın Baltık Ülkeleri Dış Politikası: İşbirliği mi Anlaşmazlık mı?* (1 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Chillaud, M., & Tetart, F. (2007). The Demilitarization of Kaliningrad: A Sisyphean Task? *Baltic Defence Review*, 9, 171-186.

Clover, C., & Blitz, J. (tarih yok). *Medvedev Warns US over Missile Shield Plan*. Nisan 18, 2019 tarihinde <https://www.ft.com/content/7f135f86-15f8-11e1-b4b1-00144feabdc0> adresinden alındı

Encyclopedia Britannica. (2018, 05 18). Lithuania: <https://www.britannica.com/place/Lithuania/History#ref37338> adresinden alındı

Frederick , B., Povlock, M., Watts, S., Priebe, M., & Geist, E. (2017). *Assessing Russian Reaction to US and NATO Posture Enhancement* (1 b.). Santa Monica: Rand Corporation.

Gorokhov, V., & Gorovtsov, D. (1998). NATO Expansion : A View from the State Duma. *Demokratizatsiia*, 6(1), 65-76.

Ham, P. V. (2001). The Rise of the Brand State : The Postmodern Politics of Image and Reputation. *Foreign Affairs*, 80(5), 2-6.

Hendrickson, L. C. (2005). *The Future of NATO-Russian Relations :Or How to Dance with a Bear and Not Get Mauled* . Mayıs 10, 2019 tarihinde https://www.files.ethz.ch/isn/46291/2005_12_The_Future_of_NATO-Russia_Relations.pdf adresinden alındı

Hoffman, M. S., & Buhr, R. (2013). *Lithuanian and Belarusian National Identity in the Context of European Integration*. Kaunas: Vytautas Magnus University.

Isakova, I. (2005). *Russian Governance in the Twenty-First Century: Geo-Strategy, Geopolitics and Governance* (1 b.). New York: Frank Cass.

Iwaskiw, W. R. (1996). *Estonia, Latvia and Lithuania Country Studies*. Washington: Library Of Congress.

- Kallas, K. (2016). Claiming the Diaspora: Russia's Compatriot Policy and Its Reception by Estonian-Russian Population. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, 15(3), 1-25.
- Kanet, R., & Larive, M. H. (2012). NATO and Russia : A Perpetual New Beginning. *Perceptions*, 17(1), 75-96.
- Kasparavicius, A. (2020, 05 20). *Views Of Western Countries On The 1926 Coup D'etat In Lithuania*. http://talpykla.istorija.lt/bitstream/handle/99999/2062/LHS_12_113-140.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı
- Kowalska, A. (tarih yok). *History of Poland During the Middle Ages*. http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/16556/061_093_pietrzak.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı
- Kramer, M. (2002). NATO, the Baltic States and Russia : A Framework for Sustainable Enlargement. *International Affairs*, 78(4), 731-756.
- Larson, D., & Shevchenko, A. (2014). Russia Says No: Power, Status and Emotions in Foreign Policy. *Communist and Post Communist Studies*, 47(3-4), 269-279.
- Lorot, P. (1991). *Baltic States*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Lublin Birliği. (2018, 05 16). https://e-ansiklopedi.org/index.php/Lublin_Birli%C4%9Fi adresinden alındı
- Maciejewski, W. (2002). *From The First World War To The End Of The Cold War: The Bloody Twentieth Century*. Uppsala: The Baltic University Press.
- Medijainen, E. (2012). The 1934 Treaty Of The Baltic Entente Perspectives For Understanding. *The Estonian Historical Journal*, 183-200.
- Mesut, C. H., & Saynur, D. G. (2016). *Rus Dış Politikasındaki Değişim Ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar* (1 b.). Ankara: Srt Yayınları.
- Missile Defence advocacy Alliance . (tarih yok). Nisan 21, 2019 tarihinde <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-proliferation/russia/iskander-m-ss-26> adresinden alındı
- Missile Defence Advocacy Alliance . (tarih yok). Nisan 21, 2019 tarihinde <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-proliferation/russia/iskander-m-ss-26> adresinden alındı
- North Atlantic Treaty Organization. (2014). *Statement by NATO Foreign Ministers*. Mayıs 25, 2019 tarihinde https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108501.htm adresinden alındı
- North Atlantic Treaty Organization. (2014). *Wales Summit Declaration*. Mayıs 25, 2019 tarihinde https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm adresinden alındı
- North Atlantic Treaty Organization. (tarih yok). *Riga Summit Declaration*. Nisan 17, 2019 tarihinde http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm?mode=pressrelease adresinden alındı
- Novotny, F. (2015). *NATO's Readiness Action Plan*. Mayıs 26, 2019 tarihinde <https://www.studentsummit.cz/wp-content/uploads/2019/02/PSS-NATO%E2%80%99s-Readiness-Action-Plan-NATO.pdf> adresinden alındı
- Oldberg, I. (2007). *Russia's Great Power Ambitions and Policy Under Putin* (1 b.). London: Palgrave Macmillan.
- Özdal, H. (2015). *Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)*. Ankara.
- Özdal, H. (2016). *Rus Dış Politikasında Ukrayna* (1 b.). Ankara: USAK.

- Pifer, S. (tarih yok). *Why Did Ukraine's Yanukovich Give in to Russian Pressure on EU Deal?* Mayıs 23, 2019 tarihinde <https://www.brookings.edu/on-the-record/why-did-ukraines-yanukovich-give-in-to-russian-pressure-on-eu-deal> adresinden alındı
- Putin, V. (2014). Nisan 24, 2019 tarihinde <http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/348> adresinden alındı
- Ramicone, A., Rocca, P. D., Gisser, S., Metzger, J., Goldstein, J., Chan, M., . . . Smith, W. (2014). *The Ukrainian Crisis A Disputed Past and Present*. Mayıs 14, 2019 tarihinde https://iop.harvard.edu/sites/default/files_new/research-policy-papers/NatsecUkraine2014.pdf adresinden alındı
- Smith, J. (2008). *The Nato-Russia Relationship : Defining Moment Or Deja Vu?* Nisan 30, 2019 Tarihinde http://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/Smith_NatoRussia_Web.pdf adresinden alındı
- Smith, M., & Timmins, G. (2001). Russia, NATO and the EU in an Era of Enlargement : Vulnerability or Opportunity? *Geopolitics*, 6(1), 69-90.
- Sukhankin, S. (2017). *Kaliningrad and Baltic Sea Region Security*. Nisan 15, 2019 tarihinde https://www.cidob.org/en/content/download/68079/2066641/version/6/file/23-30_SERGEY%20SUKHANKIN_ANG.pdf adresinden alındı
- Sümer, B. (2013). *Avrupa Birliği Sınırları İçerisinde Rus Toprağı : Kaliningrad*. Mayıs 05, 2019 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Beyza_Suemer2/publication/331166477_Avrupa_Birligi_Sinirlari_Icinde_Rus_Topragi_Kaliningrad/links/5c6a62944585156b57030cbf/Avrupa-Birligi-Sinirlari-Icinde-Rus-Topragi-Kaliningrad.pdf adresinden alındı
- Ukraine's Global Voice. (2017). Nisan 23, 2019 tarihinde <https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/dmitry-rogozin-unipolar-world-is-over-339928.html> adresinden alındı
- Ukraine's Global Voice. (2017). Nisan 23, 2019 tarihinde <https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/dmitry-rogozin-unipolar-world-is-over-339928.html> adresinden alındı
- World Bulletin. (tarih yok). Nisan 23, 2019 tarihinde <https://www.worldbulletin.net/europe/nato-russia-to-cooperate-on-missile-defence-h66540.html> adresinden alındı
- Yapıcı, M. İ. (2011). Rusya-NATO İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* (s. 1451-1475). içinde Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları. Nisan 16, 2019 tarihinde <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YAPICI-Merve-%C4%B0rem-RUSYA-NATO-%C4%B0L%C4%B0C5%9EK%C4%B0LER%C4%B0N%C4%B0N-D%C3%9CN%C3%9C-BUG%C3%9CN%C3%9C-VE-GELECE%C4%9E%C4%B0.pdf> adresinden alındı
- Yapıcı, U. (2018). Gorbaçov, Yeltsin ve Putin/Medvedev Yönetimlerinin Bir Dış Politika Aracı Olarak Katın Katliamı Söylem. *Karadeniz Araştırmalar Merkezi*, 15(59), 1-33.
- Yılmaz, S. (2016). *Rusya Neden Suriye'de?* (1 b.). Ankara: Yazar Yayınları.
- Yılmaz, S., & Bahrevskiy, E. (2017). *Rusya&Türkiye Avrasya Paktı Mümkün mü? Rus Avrasyacılığı mı&Türk Avrasyacılığı mı? Rusya/Çin/İran/Türkiye* (1 b.). Ankara: SRT Yayınları.
- Zadra, R. (2014). NATO, Russia and Missile Defence . *Sorvival Global Politics and Strategy*, 56(4), 51-61.
- Zak, A. (tarih yok). *Iskander Short-Range Ballistic Missile*. Nisan 20, 2019 tarihinde <http://www.russianspaceweb.com/iskander.html> adresinden alındı